

O potrzebie triangulacji. Metody jakościowe w badaniach ubóstwa i wykluczenia społecznego

Dr Przemysław Nosal
Instytut Socjologii UAM

Ubóstwo jest obiektywne aż do bólu (choćby z powodu głodu i zimna), a jednocześnie jest subiektywne w tym sensie, że stanowi przedmiot recepcji i swoistej debaty między tymi, którzy go doświadczają, i tymi, którzy poddają je obserwacji i komentarzowi (Frysztacki 2009)

Cel prezentacji

Triangulacja – wzajemna kontrola i pogłębienie wyników poprzez zastosowanie różnych technik/ różnych podejść

(Główny) cel prezentacji - wskazanie przydatności triangulacji i ważnej roli metod jakościowych w badaniach ubóstwa i wykluczenia społecznego

Badanie

Badanie „Kompleksowe i pogłębione studium położenia społecznego dzieci i młodzieży z woj. wielkopolskiego, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży z rodzin zaliczanych do kategorii wysokiego ryzyka socjalnego” przeprowadzonych na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Poznaniu przez Agrotec Polska i ARC Rynek i Opinie w latach 2012-2013 w ramach projektu „Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej w Wielkopolsce” współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Obszar badawczy 3: Edukacja

Grupy wysokiego ryzyka socjalnego

Grupa wysokiego ryzyka socjalnego (art. 7 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej) jako grupa osób borykającą się z problemami z powodu:

- 1) ubóstwa; 2) sieroctwa; 3) bezdomności; 4) bezrobocia;
 - 5) niepełnosprawności; 6) długotrwałej lub ciężkiej choroby;
 - 7) przemocy w rodzinie; 7a) potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi;
 - 8) potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności; 9) bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych;
 - 10) braku umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze;
 - 11) trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą;
 - 12) trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego;
 - 13) alkoholizmu lub narkomanii; 14) zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej;
 - 15) klęski żywiołowej lub ekologicznej.
-

Respondenci

- 1/ **rodziny wysokiego ryzyka socjalnego korzystające z pomocy społecznej** (z uwzględnieniem długości korzystania ze wsparcia – do 1 roku, 1-3 lata, powyżej 3 lat) [IDI]
 - 2/ **dzieci i młodzież** (uczniowie ostatnich klas szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych) – zarówno z grup wysokiego ryzyka socjalnego, jak i ich koleżanki i koledzy spoza tych grup; [AA]
 - 3/ **instytucje edukacyjne** – placówki wychowania przedszkolnego (żłobek, przedszkole itp.), szkoły podstawowe, szkoły gimnazjalne, szkoły ponadgimnazjalne; [CAWI] + [IDI] + [FGI]
 - 4/ **gminne i powiatowe instytucje integracji i pomocy społecznej**; [IDI] + [FGI]
 - 5/ **organizacje pozarządowe** działające lokalnie w obszarze wsparcia dzieci i młodzieży; [IDI] + [FGI]
 - 6/ **kościóły i związki wyznaniowe** działające lokalnie w obszarze pomocy dzieciom i młodzieży; [FGI]
 - 7/ **jednostki samorządu terytorialnego** (powiat i gmina); [IDI] + [FGI]
-

Próba

- 363 **ankiety internetowe [CAWI]** (respondenci - instytucje edukacyjne),
- ok. 2500 **ankiet audytoryjnych [AA]** która objęła dzieci i młodzież 105 szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych (po 3 z każdego powiatu Wielkopolski w grupie wiekowej uczniów klas V-VI szkoły podstawowej, gimnazjum i uczniów szkół ponadgimnazjalnych)

*

- 44 **wywiady pogłębione [IDI]** (respondenci - rodziny wysokiego ryzyka socjalnego; instytucje edukacyjne; instytucje integracji i pomocy społecznej; organizacje pozarządowe działające lokalnie w obszarze wsparcia dzieci i młodzieży; JST)
- 35 **zogniskowanych wywiadów grupowych [FGI]** (mieszane kategorie uczestników; respondenci - instytucje edukacyjne; instytucje integracji i pomocy społecznej; organizacje pozarządowe działające lokalnie w obszarze wsparcia dzieci i młodzieży; JST; kościoły i związki wyznaniowe działające lokalnie w obszarze pomocy dzieciom i młodzieży)

TEZA 1:

**BRAK PIENIĘDZY SPRAWIA, ŻE
DZIECI NIE DYSPONUJĄ
PODSTAWOWYMI MATERIAŁAMI
EDUKACYJNYMI**

[AA]

„Zgadzam się ze stwierdzeniem, że...”

→ ...„dzieci z biednych rodzin nie mają pieniędzy na artykuły szkolne” (48%)

[IDI]

- Podstawowe potrzeby edukacyjne dzieci są zapewnione dzięki różnym **środkom samorządowym i unijnym**

Dzięki różnym formom wsparcia uczeń dziś w zasadzie jest w stanie dostać niemal wszystko, co jest potrzebne do nauki – podręczniki, przybory szkolne, wyprawkę, nawet posiłki i bilety na autobus. Naprawdę tego jest sporo [IDI, powiat czarnkowski-trzcianecki].

- Problem: **potrzeby wyższego rzędu**

Córka bardzo lubi śpiewać, ma też głos. O nią mi chodzi, chciałabym żeby chodziła na naukę śpiewu, potem naukę gry na gitarze. Chodzi do kolegi, który uczy ją grać, a chciałabym zapisać ją do szkoły, gdzie uczyłaby się grać. [...] No, ale nie ma możliwości sprawdzenia tego, czy ona ma taki głos, żeby gdzieś kiedyś starać się, żeby została piosenkarką, czy coś takiego [IDI, m. Kalisz]

TEZA 2:

**UBOGIE DZIECI CZĘSTO NIE
DYSPONUJĄ FUNDUSZAMI
POTRZEBNYMI NA DOJAZD DO
SZKOŁY**

[AA]

Znaczna grupa respondentów ankiety audytoryjnej (37% w podregionie) wskazywała, że dzieci z ubogich rodzin częściej opuszczają lekcje, bo nie stać ich na dojazd do szkoły

[FGI]

- Często tym realnym problemem jest nie ubóstwo, ale (strukturalnie powiązana z nim) **niezaradność życiowa**. Przejawia się ona przede wszystkim brakiem umiejętności organizacyjnych (np. nieumiejętnością zorganizowania cyklu dnia ucznia), ale także życiową biernością oraz nierozpoznanieniem bądź niewykorzystywaniem możliwości wsparcia dziecka oferowanych przez różne podmioty.

Mamy w gminie możliwość bezpłatnych przejazdów do szkoły dla uczniów z najbiedniejszych rodzin. Rodzice muszą jednak wyrobić dziecku karnet do tego uprawniający. Ale oni nie potrafią się nawet zgłosić o taki darmowy bilet miesięczny! Efekt? Dziecko nie dojeżdża do szkoły, a rodzice dalej narzekają, że na nic ich nie stać

[FGI, powiat czarnkowsko-trzcianecki].

TEZA 3:

**UBÓSTWO PRZEKŁADA SIĘ NA BRAK
WARUNKÓW W DOMU DO NAUKI**

[AA]

„Zgadzam się ze stwierdzeniem, że...”

→ ...„dzieci z biednych rodzin nie mają, gdzie odrabiać lekcji” (67%)

[IDI]

- Problemem nie jest brak przestrzeni w mieszkaniu, ale jej **zagospodarowanie i organizacja**

„Izba wielka, ale tutaj sterta ubrań, tam nikomu się nie chciało złożyć deski do prasowania, a dziecko robi lekcje gdzieś pokotem”

[IDI, powiat szamotulski].

„Dziecko potrzebuje takiej chwili ciszy, możliwości skupienia, zastanowienia się nad zadaniem. A tutaj mu ciągle coś trąbi i gdacze nad głową!”

[IDI, powiat szamotulski].

TEZA 4:

**PROBLEMEM DZIECI Z UBOGICH
RODZIN JEST BRAK DOSTĘPU DO
INTERNETU**

[CAWI]

Ponad połowa (62%) przedstawicieli instytucji biorących udział w badaniu CAWI uważa, że dzieci z rodzin wysokiego ryzyka socjalnego nie ma dostępu do Internetu albo ma go w bardzo ograniczonym wymiarze ze względu na swoją sytuację materialną i społeczną.

[CAWI] 2

Należy jednak zauważyć, że badanie ankietowe przeprowadzone wśród uczniów szkół w województwie wielkopolskim pokazuje, iż dostęp do Internetu jest powszechny (96% przebadanych uczniów ma w domu Internet), ale...

[IDI]

- Wobec dość egalitarnego dostępu do Internetu istotniejsze stają się inne elementy cyfrowej partycypacji

- Jej **formuła i częstotliwość**

Dzisiaj wszystko dzieje się natychmiast. Jeśli wieczorem ktoś coś napisze na facebooku, to chwilę później ma już lawinę komentarzy i tworzy się dyskusja. Dziecko, które wchodzi do Internetu jedynie w szkole siłą rzeczy tylko sobie odtworzy tę dyskusję, a nie będzie brało w niej udziału [IDI, powiat poznański].

- Warstwa „**funkcjznakowa**”

Mamy komputer w domu, ale on jest bardzo stary. Poza tym Internet chodzi bardzo wolno. Córka jeśli musi coś więcej sobie wyszukać, to woli w szkole, bo szybciej. Tak samo z grami. Tutaj z koleżankami na niczym nie będą grały, no bo zwyczajnie wstyd [IDI, m. Leszno].

TEZA 5:

**DZIECI Z UBOGICH RODZIN MAJĄ
OGRANICZONY DOSTĘP DO ZAJĘĆ
POZALEKCYJNYCH**

[FGI]

- Ograniczeniem w uczestnictwie nie jest ubóstwo (większość zajęć jest bezpłatnych), ale raczej **kwestie organizacyjno-logistyczne**

Problemem jest to, że zajęcia dodatkowe, wyrównawcze, są organizowane w szkołach od godziny 15.00-16.00, a zdarza się, że ostatni autobus szkolny odjeżdża o godzinie 14.00. Skutkiem tego jest rezygnacja dzieci z udziału w zajęciach wyrównawczych, kółkach zainteresowań, czy z korzystania oferty świetlicy szkolnej. No bo jak ma potem taki uczeń wrócić do domu? Na piechotę?
[FGI, powiat złotowski].

Wnioski

- Triangulacja!
 - Element jakościowy w badaniach ubóstwa → „jawne” i „subtelne” aspekty
 - Rawls vs. Sen → indeks dóbr podstawowych vs. „zdolności”
 - Ubóstwo jako przejaw fenomenu „złożoności” - „nakładanie się na siebie wielu różnych ‘logik’ i ‘racjonalności’; jako gęstnienie i komplikowanie się relacji społecznych i powiązań międzyinstytucjonalnych; jako nowe sposoby wiązania ze sobą wielu obszarów świata społecznego, o których przyzwyczailiśmy się myśleć jak o autonomicznych; lub jako wielość splątanych ze sobą czynników wpływających na nasze codzienne wybory, z których oddziaływania nawet nie zdajemy sobie sprawy” (Drozdowski i Szlendak, 2013).
-

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ!

Dr Przemysław Nosal

Instytut Socjologii UAM

Zakład Badania Problemów Społecznych i Pracy
Socjalnej

przemyslaw.nosal@gmail.com
